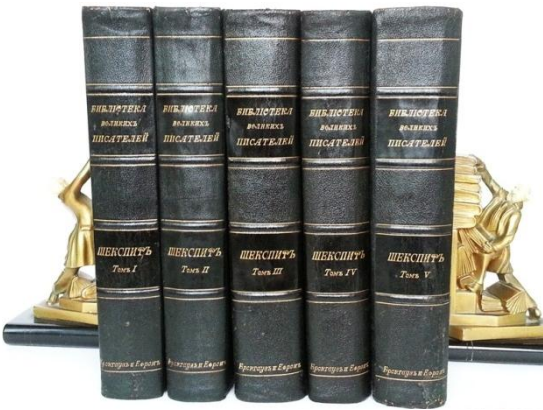

ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ – З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ

(ФРЦК презентує)

Змінюються часи, відбуваються переміни в житті суспільства, швидкими темпами розвиваються інформаційні технології. Але в усі часи, незважаючи на форми державного правління, інформаційні джерела становлять особливу цінність, стають інтелектуальним надбанням.

У сенсі цього незамінними залишаються довідкові видання. Вони поєднують у собі багатоаспектні відомості, які викладені, оформлені та розміщені в порядку, зручному для їх швидкого знаходження.

Окремі примірники оригінальних видань минувшини збереглися в якості документальних пам'яток. Чисельна більшість з них завдяки властивій тільки їм довершеності, змістовності, фактологічності продовжують лишатися зразком для створення сучасних джерел обміну інформацією.

За цільовим призначенням і характером інформації довідкові видання поділяються на енциклопедичні видання, словники, довідники. За обсягом розрізняють універсальні (великі і малі) та галузеві, або спеціальні (повні і короткі).

ПЕРШІ ПОМІЖ ПЕРШИХ

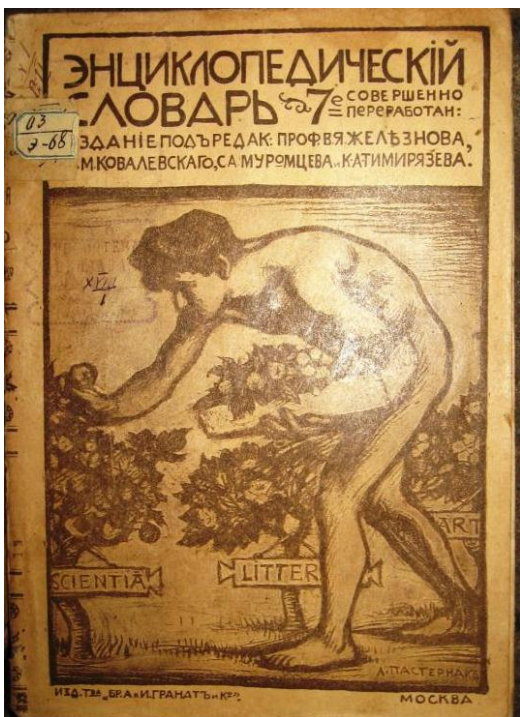
У фондї рідкісної книги зберігається найвідоміше з універсальних видань перехідного періоду ХІХ - ХХ ст.:

Энциклопедическій словарь / подъ ред. проф. И. Е. Андреевскаго ; въ продолж. К. К. Арсеньева и засл. проф. Э. Э. Петрушевскаго ; доп. тт. подъ ред. К. К. Арсеньева и проф. В. Т. Шевякова. – СПб. : Брокгаузь – Ефронъ, 1890 – 1907. – 82т., 4 доп.

Словник (за первісним задумом видавців) мав би стати перекладом німецького словника «Большой Брокгауз» (нім. Brockhaus Enzyklopädie). Натомість, невтомною працею й багаторічними стараннями (1890 – 1907 рр.) його редакційний колектив значно розширив і розгалузив зміст та склад видання. В кінцевому результаті Словник налічує 82 основних і 4 додаткових томи, які складаються зі статей, що містять короткі відповіді на різноманітні питання з основних галузей знань, розвитку промисловості, досягнень у науці і техніці, в освіті та культурі кінця ХІХ - поч. ХХ ст. Видання вирізняється широким тематичним обсягом та глибиною викладених в алфавітному порядку наукових відомостей. В світовій енциклопедистиці Словник багато років займав достойне місце поряд зі знаменитими англомовним «Британнік» (англ. Encyclopædia Britannica), німецьким «Брокгауз», франкомовним «Ларусс» (фр. Le Petit Larousse). Нині він представляє історичну цінність серед книжкових пам'яток минулого.

Помітною подією стало і створення та впорядкування славнозвісного:

Энциклопедическій Словарь Русскаго Библиографическаго Института. Бр. А. и И. Гранать и К°. – 7-е изд. совершенно перераб.; (11-е повторное) / под ред. проф. Ю. С. Гамбарова, проф. В. Я. Желъзнава, проф. М. М. Ковалевскаго и др. – М. : Гранать и К°.

Він набув риси першого освітнього словника, зорієнтованого на прогресивного читача поч. ХХ ст., і надавав відомості про найновітніші тогочасні досягнення в науці, техніці, культурі, висвітлював історичні факти та події.

Більшість статей ЕС написані й відредаговані вченими – науковцями Російської імперії, які публікували результати своїх останніх досліджень з чисельними текстовими додатками. Для багатьох наступних поколінь Словник також існував як джерело універсальної інформації.

ОРІЄНТИРИ У ПРОСТОРИ ЗНАНЬ

Чимало користувачів з успіхом послуговувалися галузевими енциклопедичними виданнями.

Ще у 1857 р. академічний союз німецьких інженерів НҮТТЕ (тоді студентська «Академічна спілка Хютте», згодом Вища технічна школа в Берліні) поставив за мету видати для інженерів надійний і зручний у практичному користуванні технічний довідник для проектування устаткувань, машин та громадських споруд. Унікальний загальнотехнічний довідник НҮТТЕ вийшов у світ з видавництва Ernst & Korn. Перший російський переклад датується 1863 р.

НҮТТЕ. Справочная книга : для инженеров, архитекторов, механиков и студентов. Т. 1. / 13 – изд., испр. и доп. ; пер. с 25-го нем. «юбилейного» изд. под общ. ред. Моск. Мех. Ин-та им. М. В. Ломоносова. – М. : Гостехиздат, 1930. – 1448 с. – алфавит. указ.

Довідник містить формули та таблиці теоретичного і практичного напрямку, висновки з елементарної та вищої математики, механіки, машинобудування, електротехніки, будівельної справи, інженерного мистецтва, хімічної технології - все це у світлі останніх досягнень науки і техніки того часу. Перекладене 13 – е видання першого тому переробили й доповнили таблицями з радянських стандартів та знову написаними розділами, зокрема, «Топливо», «Землемерные схемки». У самій Німеччині за 75 років свого існування довідник видавали 33 рази (останнє 1932р.). Цей красномовний факт та чисельні переклади НҮТТЕ на інші мови підтверджують його незаперечну популярність.

Незвичайністю вирізняється:

Веберъ Г. Энциклопедия элементарной математики. Руководство для преподающихъ и изучающихъ элементарную математику: в 3 т. Т.1. Элементарная алгебра и анализъ / Г. Веберъ, I. Вельштейнъ; под ред. и с прим. В. Кагана. – 2-е изд., доп. и испр. – Одесса : MATHESIS, 1911. – 665 с.

Веберъ Г. Энциклопедия элементарной математики. Руководство для преподающихъ и изучающихъ элементарную математику: в 3 т. Т.2. Энциклопедия элементарной геометрии / Г. Веберъ, I. Вельштейнъ, В.Якобсталь; под ред. и с прим. В. Кагана. – 2-е изд. – Одесса : MATHESIS, 1913. – 321 с.

Довідник – poradnik створювали німецькі професори університетів міст Страсбурга і Гесена(в перекладі - за редакцією і з примітками приват – доцента Імператорського Новоросійського Університету В.Ф.Кагана) з метою наукового викладання основ елементарної математики.

Матеріали розподілено в 3-х групах:

I Арифметика і алгебра

II Геометрія (продовжена інтерпретація ідей геометрії Лобачевського)

III Додатки (прикладі і задачі до I і II тт.)

Автори наголошували, що рекомендують видання в якості посібника, де користувачі знайдуть цінну і корисну інформацію, як при відборі навчального матеріалу, особливо для слухачів старших класів, так і для самопідготовки. У додатках містяться приклади розв'язування завдань з теоретичних розділів перших двох томів.

З розвитком новітніх галузей знань у 30-х -40-х рр. минулого століття з`являються ще більше різновидів енциклопедичних видань цільового призначення.

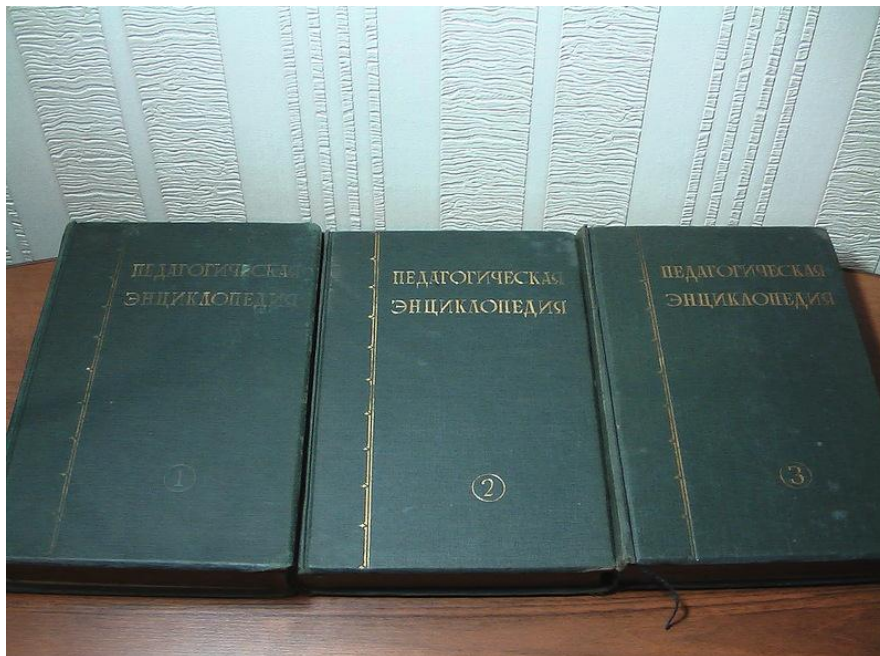
Наприклад, на письменників, журналістів, педагогів – словесників, студентів, пересічних читачів, які цікавляться літературою, була зорієнтована:

Литературная энциклопедия : в 8 т. / ред. кол. : П. И. Лебедев–Полянский, А. В. Луначарский, И. М. Нусинов, В. Ф. Переверзев, Н. А.Скрыпник ; отв. ред. В. М. Фриче ; в продол. гл. ред. А. В. Луначарский. – М. : ИКА, 1930 – 1934. – Т.1 – 8.

У лаконічній формі ЛЕ висвічує найважливіші літературознавчі питання, наводить основні біографічні дані та стислі характеристики творчості відомих письменників окремо взятої країни або народу, змістовні статті з теорії літератури, естетики, тощо. За весь час підготовки і випуску ЛЕ мала незмінний склад редакційної колегії спочатку під головуванням академіка АН СРСР, філолога, лінгвіста, історика літератури В. М. Фріче (1 – 3 тт.), а згодом - А. В.Луначарського, на той час наркома просвіти.

З метою розповсюдження позитивного досвіду серед педагогічних працівників різносторонні матеріали з питань освіти, навчання та виховання підростаючого покоління зібрали у:

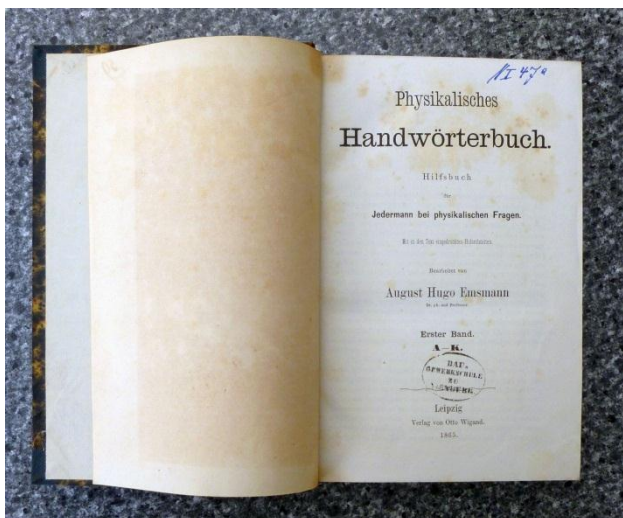
Педагогическая энциклопедия : в 3 т. / под ред. А. Г. Калашникова ; при участ. М. С. Эпштейна. – М. : Работник просвещения, 1927. –1929. –Т.1 – 3.
Педагогическая энциклопедия : в 3 т. Т.1. / под ред. А. Г. Калашникова, при участии М. С. Эпштейна. – 2-е изд. – М. : Работник просвещения, 1927. – 1158 с.

Основні питання в ПЕ висвітлюються, зосереджуючи увагу вчителів і вихователів, на практичному використанні матеріалів; прикладні науки також розглядаються з точки зору фахової підготовки. Статті розміщено в алфавітному порядку, з наданням відсилок, скорочень та бібліографії.

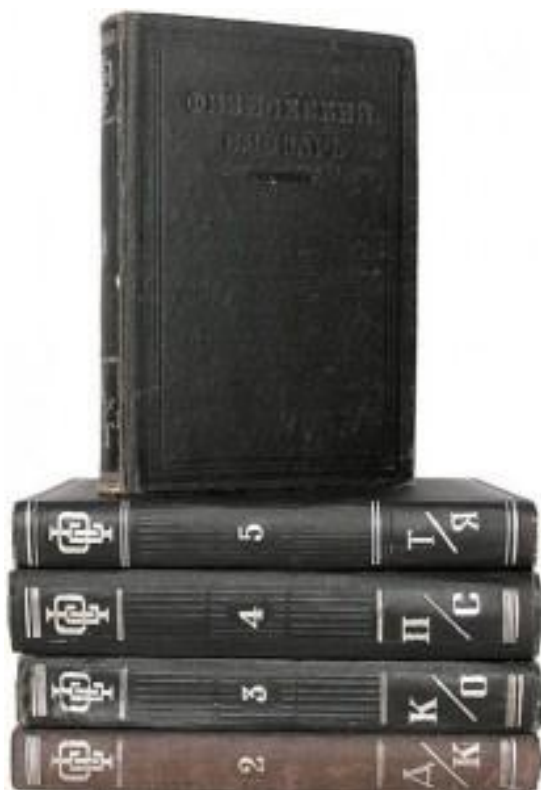
Для широкого загалу фізиків та суміжних з ними галузей тогочасна Державна редакція технічних енциклопедій та словників видала:

Физический словарь : в 5 т. / гл. ред. проф. П. Н. Беликов. – М. : ОНТИ НКТП СССР, 1936 – 1939. – 5т.

Словник мав би стати перекладом книги «Physikalisches Handwörterbuch» за редакцією А. Берлінера й К. Шееля, з деякою заміною застарілих статей.

Однак, у подальшому її структуру, характер та обсяг було істотно змінено. Перекладені статті у п'ятитомному ФС збережені частково і надаються у супроводі авторських підписів мовою оригіналу.

МОВ ОСНОВА

Мовні словники мають кілька основних типів і багато різновидів, але фігурує в них як об'єкт описування завжди слово.

Найважливішим серед одномовних словників є словник тлумачний.

Знакова подія в українській лексикографії кінця XIX - початку XX ст. :

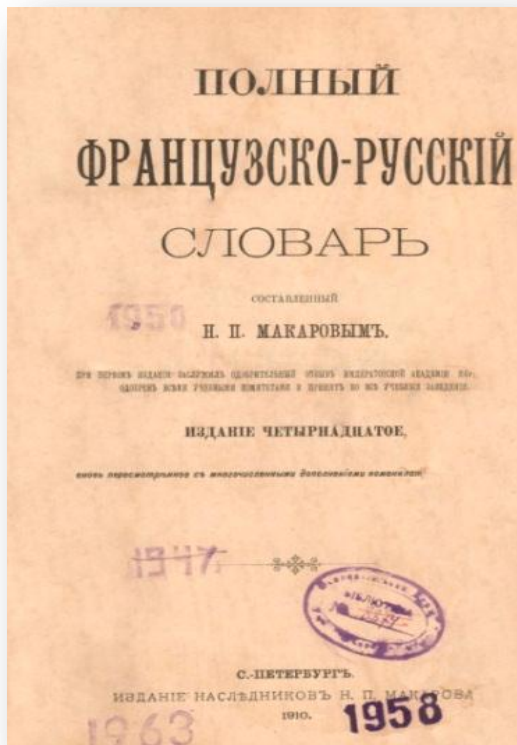
Словарь української мови : в 4 т. / упоряд. Б. Д. Грінченко, з додат. власного матер. – К. : АН УРСР, 1958. – Т. 1–4. – (Ред. журн. «Кіевская Старина»). – Надрук. з вид. 1907–1909 рр. фотомеханіч. способом.

Матеріали до словника тривалий час збирали для редакції журналу «Кіевская Старина» відомі українські науковці, письменники, культурні діячі. Втім, до логічного кінця роботу довів відомий письменник, вчений, публіцист, громадський діяч Б. Грінченко. Він систематизував наробки, відредагував їх та доповнив власноруч зібраними дослідженнями, вклавши у це титанічні зусилля. Перекладний і водночас тлумачний українсько-російський словник, у якому реєстрові слова та ілюстрації подано українською мовою, а значення слова – російською, нараховує близько 68000 слів. Вершинна праця редакції журналу, цей Словник української живої мови для національної науки і культури має таке саме значення, як словник В. Даля для російської, словник Лінде для польської, словник Гебауера для чеської. Він і дотепер безперечно залишається цінним документом з історії та діалектології української мови.

Більшості людей відомі двомовні словники: до них ми звертаємося під час вивчення іноземних мов, перекладу текстів з однієї мови на іншу.

Доброї слави нажив:

Полный французско–русский словарь / сост. Н. П. Макаровъ. – 14-е изд., вновь пересмотр. съ многочислен. доп. номенклат. – СПб. : Изд. насл. Н. П. Макарова, 1910. – 1149 с.

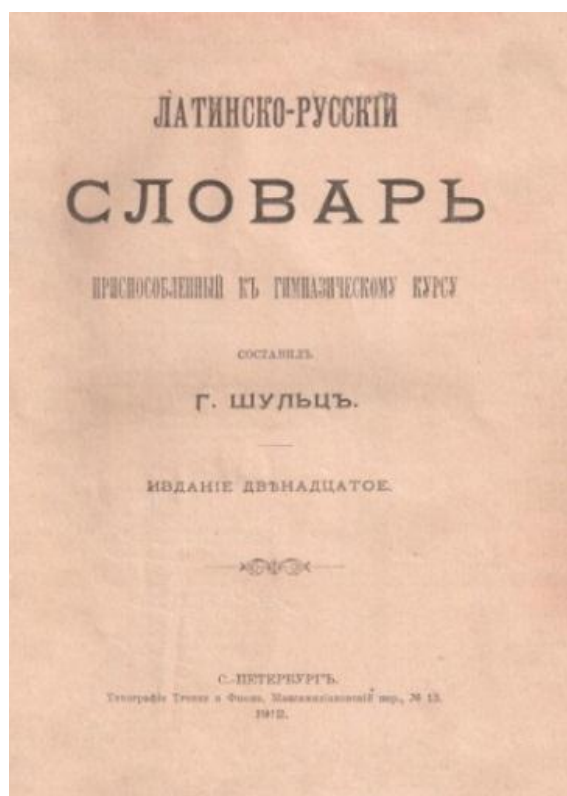
З першого ж примірника (1870 р.) словник завоював популярність у користувачів. Повна його номенклатура і багатство фразеології отримали схвальні відгуки від Імператорської Академії Наук та усіх Учбових Комітетів Міністерства Народної Освіти, а також рекомендації щодо включення словника до фондів бібліотек навчальних закладів.

Чисельні додатки: списки слів – синонімів, аббревіатур, метрологічних мір; приклади перекладів географічних назв, історичних понять, імен знаменитостей, міфологічних героїв значно розширили практичне використання словника.

Доктор класичної філології Харківського університету Г. Ф. Шульц розробив словник зорієнтований на гімназичний курс популярної на той час латинської мови.

Латинско–руській словарь, приспособленный къ гимназическому курсу / сост. Г. Шульцъ. – 12-е изд. – СПб. : Типогр. Тренке и Фюсно, 1912. – 606с.

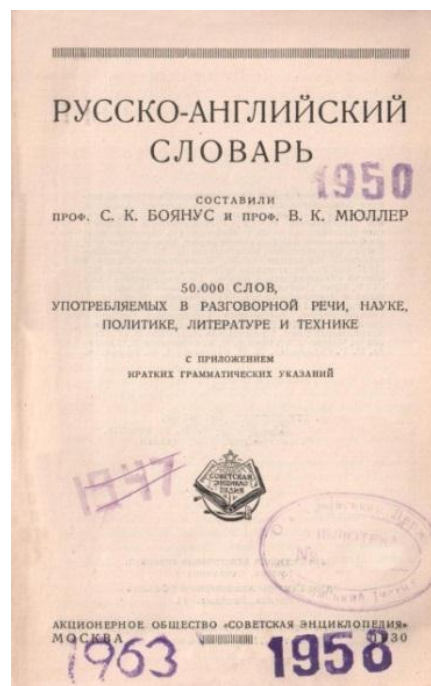
Він став у нагоді й тим, хто самостійно вивчав мову, або за родом діяльності звертався до спеціальної термінології з деяких галузей знань, наприклад, біології, медицини, юриспруденції тощо. Пошук у словнику побудовано за латинською абеткою, наведено приклади умовних скорочень. Про практичну затребуваність словника свідчать його чисельні перевидання.

Загального визнання, а пізніше і широкого застосування набув один з експериментальних:

Русско-английский словарь : 50000 слов, употребляемых в разговорной речи, науке, политике, литературе и технике ; с приложением кратких грамматических указаний / сост. : проф. С. К. Боянус и проф. В. К. Мюллер. — М. : Сов. энциклопедия, 1930. — 1483 с.: іл. — (Иностранные словари; под общ. ред. О. Ю. Шмидта; Вып.VII).

Він увійшов до знаменитої серії «Иностранные словари», ініціатором і багаторічним редактором якої був вчений — енциклопедист, знаний на весь світ математик, астроном, геофізик, історик наук, дослідник Арктики Отто Юлійович Шмідт. Серед досягнень науковця й заснування у 30 – 40 рр. минулого століття «Большой Советской Энциклопедии» (БСЭ).

Розвиваючи найкращі традиції світових енциклопедистів різних часів, багатоаспектні довідкові видання підвищують інтелектуальний потенціал, інформативність людства, вдосконалюють освітні можливості користувача, розширюють горизонти безмежного простору знань.

